

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ПОГЛЯДИ НА ЮРИДИЧНУ КЛІНІКУ ЯК ОСНОВУ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ТА ПРАВОВОГО ВСЕОБУЧУ

Клінічна юридична освіта за останні кілька десятиліть зазнала значного світового поширення, в основному як засіб надання студентам наглядного досвіду у практиці права як формальної частини навчального плану юридичної школи. Ніде цей феномен не росте швидше, як в Західній Європі. Європа поєднує в собі традицію лекції, метод, за який прихильники виступають з часів середньовіччя, з періодом практичної підготовки після закінчення юридичної школи, спрямованим на досягнення багатьох цілей клінічного досвіду в школі. Європейські професори, як правило, не є практикаками в сфері права. Але феномен росте всюди, і Європа не є винятком.

Вивченням питання юридичної клініки та її значення займалися: О. А. Люблінський, Д. І. Мейер, К. Ф. Штой – за дореволюційних часів, А.О. Галай, В.О. Гончаренко, В.Ю. Горелова, В. М. Кравчук, Ю.В. Ломжець, В. В. Молдован – сучасні вітчизняні дослідники. Дисертаційними дослідженнями вказаного питання займалися: Н. С. Дубчак, М. Т. Лоджука, Ю. О. Фігель.

Згідно нормативного визначення “юридична клініка” — це структурний підрозділ юридичного факультету, в межах якого студенти майбутні юристи під керівництвом викладачів та практикуючих адвокатів набувають практичної підготовки шляхом надання безкоштовної юридичної допомоги та здійснення правової просвіти населення. Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 592 від 3 серпня 2006 року «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» (надалі – Положення), юридичні клініки повинні функціонувати в усіх навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, що здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Право» незалежно від форми власності та підпорядкування [1].

Юридична клініка визнана як особливий механізм сприяння якості юридичної освіти, що проявляється в створенні для студентів можливості під час навчання практикуватися в юридичній професії, виконуючи аналітичну та безпосередньо правозахисну роботу [2, с. 4].

Еліот Мілстейн стверджує, що клінічна юридична освіта є частиною спектру методів навчання, які можуть бути використані в навчальному плані юридичних шкіл, включаючи їх серед таких моделей, як зовнішні стажування, які передбачають виїзд студентів у юридичне бюро, зазвичай з супровідним семінаром для зарахування у юридичну школу, або курси на основі симуляцій, які надають студентам ситуації щодо розв’язання юридичних проблем на основі фактів [5].

Р. Вілсон надає більш конкретне визначення клінічної юридичної освіти, так найбільш актуальні елементи в цьому контексті наступні:

1) надання юридичних консультацій або послуг реальним клієнтам, чи то в суді, чи в іншому місці, студентами-юристами;

2) клієнти клініки - це особи, які не мають ресурсів для найму адвоката, або особи чи групи в позбавлених обслуговування або маргінальних спільнотах;

3) усі роботи студентів ретельно перевіряються, регулярно наглядаються і можуть бути підтверджені членом адвокатської палати, бажано членом факультету школи, де розташована клініка.

І хоча трьох елементів достатньо для визначення природи юридичної клініки, двома додатковими елементами ідеальної концепції є:

4) участь студентів-юристів враховується як академічний кредит у навчальному закладі, в якому навчається студент, і є невід'ємною частиною навчального плану юридичної школи;

5) студент готується до взаємодії з клієнтами за допомогою підготовчого або паралельного курсу, який фокусується на доктрині, навичках, етиці та цінностях професійної практики в сфері права [4, с. 263].

Такий підхід ґрунтується на поглядах Брайнта, який стверджував, що найсильніші та найефективніші клініки поєднують усі п'ять елементів [4].

Щодо прикладів, які становлять окремий інтерес, варто виділити дві: польську модель та Juss-Buss (правовий автобус; норвезька модель). На нашу думку, ці дві моделі суперечать одна одній. Суперечність впливає з їх природи, так польську модель можна охарактеризувати як швидкозростаючу, полігалузеву, чисельну. Початок клінічної діяльності в Польщі відзначався скромними розмірами, але потім відбувся активний розвиток клінічних послуг на національному рівні. Основний акцент клінічної роботи був спрямований на забезпечення доступу до справедливості, соціальну місію клінік і надання юридичної допомоги, яку держава не надавала. Клініки швидко поширилися в Польщі. Починаючи з свого виникнення, клініки розповсюдилися по всій країні, і станом на навчальний рік 2019–2020 існували 27 клінік у 17 містах. Клініки були створені у всіх державних університетах країни, а також практично в усіх приватних університетах. З розвитком їх національного охоплення їх акцент перемістився на надання правової допомоги бідним [6, с. 2].

Однією з проблем щодо надання такого широкого спектру послуг є можливий конфлікт педагогічної та соціальної місії таких клінік. Якщо занадто багато справ обробляються недосвідченими майбутніми юристами, ні клієнти, ні студенти не отримують якісного обслуговування, і швидке, формальне представництво може призвести до реальних проблем для інтересів клієнтів, кожен з яких несе власну унікальну історію. Для студентів має існувати освітній простір, в якому вони можуть здобути як доктринні, так і професійні навички, необхідні для забезпечення ефективного представництва у будь-якій реальній правовій справі [8, с. 278].

Щодо норвезького прикладу юридичної клініки - "Juss-Buss", на нашу думку, він заснований на якості. Так, дана клініка функціонує при Університеті Осло, отримує фінансування і складається з близько тридцяти студентів-юристів, які добровільно відпускають себе від навчання на рік, щоб повністю зосередитися на наданні правової допомоги. Потім, протягом одного семестру вони працюють неповний робочий день. За цей період вони отримують еквівалент кредитів одного семестру за добровільну роботу. Студентам сплачується невелика заробітна плата. Менеджментом клініки також займаються студенти, а нагляд ведеться членами факультету [7, с. 148-150].

Така клініка фактично має “особливий характер”, коли студентам надається свобода дій, належне фінансування і належний нагляд, що стає неможливим при швидкому зростанні кількості клінік через брак ресурсів і часу.

Проте не дивлячись на явну відмінність прикладів і різноманітність практичної реалізації, всі моделі мають спільний недолік – відсутність основоположних стандартів. Це питання неодноразово обговорювалося на конференціях Європейської мережі клінічної юридичної освіти. Ці стандарти стосуються фінансування, поєднання з навчальною програмою закладу освіти, контроль за діяльністю такої клініки та її організаційно-правова форма [3, с.7].

Як висновок можливо зазначити, що юридична клініка є поширеним явищем у багатьох країнах і всюди є свої особливості, важливим буде встановлення основоположних стандартів і пошук кількісно-якісного балансу.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України No 592 від 3 серпня 2006 року «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06>
2. Галай А. О. Основні навчальні компоненти юридичної клінічної освіти: шляхи впровадження клінічного спецкурсу та практики студентів у навчальний процес вищих навчальних закладів в Україні. Навчальний посібник / А. О. Галай. – К.: КНТ, 2009. – 96 с
3. Дуліба Є., Теремецький В. Юридична клініка як форма навчання і забезпечення права на правову допомогу / Дуліба Є., Теремецький В. //Приватне право і підприємництво: Збірник наукових праць №23/2023. – С. 132-139
4. Bryant, S., Milstein, E. S., & Shalleck, A. C. (2014). Transforming the education of lawyers: The theory and practice of clinical pedagogy. Durham: Carolina Academic Press
5. Elliot Milstein. Clinical Legal Education in the United States: In-House Clinics, Externships and Simulations // Journal of Legal Education. – 2001. – Vol. 51. – Pg. 375.
6. FUPP. (2020). Legal clinics in Poland: 2019–2020. Режим електронного доступу: <http://www.fupp.org.pl/en/>. Visited on 22 October 2015
7. Hammerslev O., Olesen A., Halvorsen Rønning O. Juss-Buss [Law Bus]: A Student-run Legal Aid Clinic In: Halvorsen Rønning O., Hammerslev O. (eds) Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States. 2018. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-46684-2_11
8. Wilson R.J. Legal Aid and Clinical Legal Education in Europe and the USA: Are They Compatible? In: Halvorsen Rønning O., Hammerslev O. (eds) Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States. 2018. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-46684-2_11